

СХВАЛЕНО
рішення Комітету
Верховної Ради України
з питань аграрної
та земельних політики
від 17.06.2022, протокол № 94

РЕКОМЕНДАЦІЇ
комітетських слухань на тему:
«СТАН РИБНОГО ГОСПОДАРСТВА ТА ШЛЯХИ ЙОГО РОЗВИТКУ»

Заслухавши та обговоривши в порядку контрольної функції Комітету інформацію заступника Міністра аграрної політики та продовольства України Головні В.О., доповіді і пропозиції представників Одеського центра Південного науково-дослідного інституту морського рибного господарства та океанографії, Інституту морської біології НАН України та профільних асоціацій, учасники комітетських слухань відзначають наступне.

Рибне господарство виступає важливим елементом продовольчої безпеки України та світу в цілому. Але роками накопичувались проблеми у регулюванні діяльності галузі, що не дозволяли реалізувати її потенціал повною мірою.

За даними Державної служби статистики України протягом останніх років в Україні рівень добування (вилову) водних біоресурсів зменшився більше ніж на 60 відсотків. У 2011 році суб'єктами рибного господарства, а також технологічно пов'язаними з ними підприємствами та організаціями, які забезпечують діяльність та розвиток галузі рибного господарства, добуто (виловлено) понад 211,1 тис. тонн водних біоресурсів, у 2015 році цей показник зменшився до 88,5 тис. тонн, а у 2021 році склав 69,8 тис. тонн.

Так, діяльність, пов'язану з промисловим виловом водних біоресурсів у рибогосподарських водних об'єктах загальнодержавного значення, на яких затверджені ліміти та прогнози допустимого спеціального використання водних біоресурсів, здійснювали 429 суб'єктів господарської діяльності. Зазначеними користувачами у рибогосподарських водних об'єктах та на континентальному шельфі України у 2021 році добуто 30,5 тис. тонн водних біоресурсів, з них виловлено:

- 17,7 тис. тонн у внутрішніх водоймах (+7 % у порівнянні з 2020 роком);
- 8,3 тис. тонн у Чорному морі (-15% у порівнянні з 2020 роком);
- 4,5 тис. тонн в Азовському морі (-49% у порівнянні з 2020 роком).

Крім того, протягом 2021 року на загальній площі 142,5 тис. га водного дзеркала діяли 307 спеціальних товарних рибних господарств, якими було виловлено 7,1 тис. тонн водних біоресурсів, що становить 47% виконання планових показників.

Слабким також залишається розвиток аквакультури в Україні. Зокрема на відміну від світових тенденцій, в Україні виробництво продукції в умовах аквакультури не перевищує промисловий вилов риби. В умовах аквакультури у 2021 році було вирощено 16,8 тис. тонн водних біоресурсів. З них виловлено –

12,9 тис. тонн товарної продукції аквакультури. При цьому основна частина вилову (78,2%) – короп і рослиноїдні риби.

Тимчасова окупація частини території України завдала значних збитків галузі рибного господарства, у зв'язку з чим втрачено майже 90% водних біоресурсів, які добувались (виловлювались) у Чорному морі та істотно ускладнилося ведення промислу в Азовському морі.

Водночас в Україні відслідковувалась тенденція до збільшення обсягу споживання рибної продукції на душу населення з 8,6 кілограм у 2015 році до 10,8 кілограм у 2017 році та за прогнозними даними до 13,7 кілограм у 2021 році, що в основному пов'язано із збільшенням імпорту риби та рибної продукції. Водночас, високий відсоток залежності рибного ринку від імпортованої продукції диктує свої умови і ціни. Будь-яке підвищення курсу іноземної валюти автоматично спричиняє зростання відпускних цін на таку продукцію та, відповідно, зменшення її споживання населенням.

Щороку в Україні споживається близько 500 тис. тонн риби та рибної продукції. Відповідно до балансу попиту і пропозиції українці споживають близько 20% риби або рибної продукції виробленої із вітчизняної сировини, що орієнтовно складає 100 тис. тонн.

На даний час Україна залишається імпортозалежною державою на ринку риби та рибної продукції і в цілому має від'ємне сальдо торговельного балансу рибної продукції, яке за 2021 рік слало 945,2 млн. дол. США. Загальна вартість імпорту риби, рибної продукції та інших водних біоресурсів протягом 2021 року в Україну склала понад 1 млрд дол. США, що є рекордним за часів незалежності. Загальна вага нетто імпортової продукції складає 432 тис. тонн.

Вся рибопродукція, що поставляється, враховуючи географічно-кліматичні особливості не виловлюється та не вирощується українськими рибалками. Лідером споживання та імпорту традиційно залишається оселедець. Крім оселедця в значних обсягах Україна імпортувала такі види риб: скумбрію, хек, салаку, лосось, кильку, минтай, мойву, сардини.

У зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України та введенням воєнного стану промислова діяльність українськими суб'єктами господарювання в Азово-Чорноморському басейні з початку 2022 року фактично не здійснювалась. Квоти добування водних біоресурсів в Чорному морі отримали 84 суб'єкти господарювання і в Азовському – 55. Крім того, внаслідок проведення активних бойових дій наразі заборонено або частково заборонено здійснення вилову у Дніпровсько-Бузькій естуарній системі (36 користувачів) та Київському (10 користувачів), Канівському (25 користувачів), Кременчуцькому (57 користувачів) водосховищах. В цілому, промисел у зазначених рибогосподарських водних об'єктах забезпечує близько 75% загального обсягу добування водних біоресурсів у внутрішніх рибогосподарських водних об'єктах, внутрішніх морських водах та виключній (морській) економічній зоні України.

За попередніми оцінками, в наслідок бойових дій в Україні промисловий вилов припинили або частково припинили близько 95% користувачів, що

отримали квоти на добування (вилову) водних біоресурсів загальнодержавного значення у 2022 році.

Станом на 01 травня 2022 року промисловий вилов водних біоресурсів у внутрішніх рибогосподарських водних об'єктах, внутрішніх морських водах та виключній (морській) економічній зоні України зменшився майже на 70% та склав 965 тонн.

Крім того, значних втрат від військової агресії російської федерації зазнав також український промисел за межами юрисдикції України. Зокрема, вилов антарктичного криля у зоні дії Конвенції по збереженню морських живих ресурсів Антарктики був передчасно зупинений у зв'язку із труднощами з отриманням дозвільних документів на улов, зокрема ветеринарного сертифікату, що значно обмежило можливості збуту продукції. Відтак, загальний обсяг добутого антарктичного криля склав 9 007 тонн, що становить більше 84% від загального вилову України з початку 2022 року та на 59% менше показника 2021 року (22 187 тонн).

Спеціальними товарними рибними господарствами, які утворені на озерах і водосховищах (їх частинах), що поєднують елементи аквакультури і промислового вилову протягом січня – квітня було виловлено лише 665 тонн водних біоресурсів, що на 40% менше аналогічного періоду минулого року.

Стосовно виробництва товарної рибної продукції слід зазначити, що суб'єкти аквакультури у весняний період здебільшого проводять заходи по зарибленню нагульних ставів рибопосадковим матеріалом. Вилов водних біоресурсів майже не здійснюється (крім садків, басейнів та акваріумів, що складає менше 5% всього річного вилову товарної риби). За наявною інформацією наразі близько 70% господарств продовжують свою діяльність з вирощування водних біоресурсів. За попереднім даними з підприємств, які вирощують коропа/сазана роботу планують продовжувати 75%, рослиноїдних – 70%, сомових – 80%, осетрових – 30%, лососевих – 95%, інших водних біоресурсів – 80%. Водночас, військові дії на території України призвели до низки додаткових проблем у секторі аквакультури зокрема, ускладнення та здорожчання логістики і як наслідок, скорочення джерел збуту продукції аквакультури, брак спеціалізованих кормів, пошкодження або втрата майна, відсутність можливостей переробки вирощеної риби в готову продукцію довготривалого зберігання, яка в умовах військового стану користується значно більшим попитом тощо.

Зазначене може спричинити скорочення обсягів вирощування товарної риби в умовах аквакультури та створює значні ризики для закриття окремих підприємств у зв'язку із зменшенням рівня дохідності такого виду діяльності поряд із постійно зростаючими видатками для підтримки виробництва.

Наразі можна констатувати, що станом на 01.05.2022 втрати рибного господарства України у добутих водних біоресурсах вже склали близько 12,0 тис. тонн. Всього ж за січень – квітень 2022 року добуто 11 042 тонн водних біоресурсів, що майже 53% менше у порівнянні з аналогічним періодом 2021 року (23 2015 тонн). Відповідно до даних Державної служби статистики України, середня вартість добутих водних біоресурсів у 2021 році склала

15 760 грн/т. Тобто, у грошовому вимірі втрати суб'єктів рибного господарства України через військову агресію Російської Федерації станом на 01.05.2022 складають майже 190 млн. гривень.

За попередніми підрахунками Держрибагентства, у випадку продовження на території України бойових дій, військового стану та пов'язаних із ним промислових обмежень лише сировинні втрати України можуть сягнути 65% (48 тис. тонн або 756,5 млн. грн.) власного вилову за результатами 2022 року. Така ситуація безперечно створює серйозні виклики у контексті забезпечення продовольчої безпеки України.

Крім об'єктивних фактів, що вплинули на зменшення добування водних біоресурсів, також однією із основних причин, залишається – багаторічна відсутність ефективного управління:

- відсутність стратегії та програми розвитку рибного господарства (у 2016 році завершилась дія Державної цільової економічної програми розвитку рибного господарства на 2012-2016 роки);
- застаріла нормативно-правова база та розпорошеність законодавства;
- зарегульовані процедури отримання права на ведення аквакультури та промислового рибальства;
- нерівний доступ до спільного обмеженого ресурсу й наявність незаконного, непідзвітнього, неконтрольованого рибальства.

Відсутність ефективного управління призвела до невикористання повною мірою встановлених лімітів на вилов водних біоресурсів за період 2017-2020 роки, вітчизняний ринок рибної продукції недоотримав розрахунково понад 213,6 тис. тонн риби (за виключенням інших водних біоресурсів), середньою ринковою вартістю майже 4 млрд. гривень.

Водні об'єкти та біоресурси використовуються нераціонально. Квоти на спеціальне використання водних біоресурсів використовуються суб'єктами господарювання не в повному обсязі. Безконтрольне та самовільне зайняття водного об'єкта призводить до втрати місцевими бюджетами щорічно мінімум 60 млн. гривень.

Учасниками слухань було зазначено щодо необхідності встановлення чітких «правил гри» для суб'єктів рибогосподарської діяльності — перегляд недосконалої законодавчої бази, внесення змін до існуючих нормативно-правових актів та розроблення нових для виведення галузі з тіні, створення комфортних умов для ведення бізнесу та надходження інвестицій. Намагалися зробити так, щоб законодавство і всі підзаконні акти були би негальмівними, менше бюрократичними, встановлювали би сприятливий для розвитку аквакультури порядок. А саме, комплексним рішенням законодавчих проблем стане кодифікація регулювання сфери використання водних біоресурсів, тобто систематизація нормативних актів, що регулюють галузь, які водночас будуть спрямовані на вирішення регуляторних проблем галузі.

Потребує остаточного вирішення питання врегулювання орендних відносин між стейкхолдерами у сфері оренди водних об'єктів, недосконалість яких є серйозним стримуючим фактором розвитку українського рибництва.

На сьогоднішній день, механізм передачі частини водних об'єктів в оренду відсутній, що в свою чергу не дає можливість використовувати весь потенціал водних об'єктів.

Потребує вдосконалення земельні відносини в галузі аквакультури, зокрема, об'єкт оренди необхідно розглядати як цілісний майновий комплекс, до якого входять землі водного фонду, гідротехнічні споруди і дамби, технологічні споруди тощо. Процедура надання в оренду водного об'єкту має бути простою, швидкою, законодавчо врегульованою.

В свою чергу аквакультура давно потребує суттєвої державної допомоги, яка має не лише стимулювати розвиток цього бізнесу, а й забезпечувати запровадження нових біотехнологій на засадах сталості та стати ключовим фактором продовольчої безпеки.

У ЄС потужна підтримка підприємців у сфері аквакультури здійснюється через профільний європейський фонд. На фінансовий період 2021-2027 років для цього виділено близько 6 мільярдів євро. І це лише з бюджету Євросоюзу, держави-члени також мають свої програми.

Державна підтримка збільшує конкурентоздатність продукції, тоді як її відсутність не лише стримує розвиток аквакультури, а й зрощує ризики для сектору в умовах глобалізації та вільної торгівлі.

Тому, з метою забезпечення сталого розвитку аквакультури необхідно запровадження ефективної бюджетної підтримки, що передбачає пряму підтримку товаровиробників аквакультурного виробництва у вигляді субсидій та дотацій, включення рибогосподарських підприємств, які займаються риборозведенням, до переліку сезонних господарств, що отримують підтримку Кабінету Міністрів на вирощування продукції тваринництва; фінансування капітальних вкладень і надання гарантій на інвестиційні кредити; підтримка короткострокового кредитування сезонних витрат на пільгових умовах субсидування відсоткових ставок за залученими ними кредитами, які надаються рибогосподарським підприємствам на придбання кормів, паливно-мастильних матеріалів; зниження ціни кредитних ресурсів; збільшення частки середньо- і довготермінових позичок; поліпшення генетичного потенціалу рибництва і зниження плати за використання електроенергії та заповнення-відкачування води з рибогосподарських водойм до рівня плати за використання її на зрощувальні цілі для сільськогосподарських підприємств.

У ході слухань були обговорені стан та проблеми експорту риби та рибопродукції. Серед обговорюваних проблем окремо учасники слухань звернули увагу на невирішені питання визнання еквівалентності системи офіційного контролю та сертифікації, а також висловлювались пропозиції щодо необхідності спрощення зазначених процедур.

Разом з тим, суб'єкти господарювання у сфері аквакультури стикаються з надмірно високим податковим навантаженням, яке встановлено Податковим кодексом України та розміром податків, які встановлюють органи місцевого самоврядування. До прикладу, за земельні ділянки які перебувають у постійному користуванні і нормативну грошову оцінку яких проведено, може бути встановлено, рішенням органу місцевого самоврядування, ставку податків

від 0% до 12% від нормативно грошової оцінки землі, якщо ж нормативно грошова оцінка землі не проведена, то розмір податку може бути встановлено від 0% до 5% від нормативно грошової оцінки ріллі по відповідній області. Тобто, орган місцевого самоврядування може встановлювати ставку податку на власний розсуд, без буд-яких економічних обґрунтувань, без врахування продуктивності землі, її замулення, наявності води, площі водного дзеркала та загальної площі землі чи буд-яких інших розрахунків. Такий підхід необґрунтованого визначення розмірів податків породжує корупційну складову і дає можливість фактично знищувати суб'єктів аквакультури, які є носіями накопичених знань(фахових спеціалістів), досвіду у даній сфері, які мають у власності інкубаційні цехи, маточне поголів'я, яке вирощувалося десятиліттями.

Податкове навантаження суб'єктів господарювання які займаються аквакультурою має бути фінансово обґрунтоване, виходячи з специфіки галузі.

Під час слухань доповідачами неодноразово наголошено, що аквакультура потребує постійного технологічного прогресу. Своєю чергою, для цього потрібні наукові дослідження та розробки. Світовий досвід показує, що тут також критично важливою є роль державних та освітніх установ. Розробка та впровадження інновацій залишається за державою, оскільки експерименти та наукові роботи вимагають великих коштів і не завжди суб'єкт господарювання має достатні фінансові ресурси для проведення наукових розробок та дослідів.

Разом з тим, недостатнє фінансування вітчизняної наукової діяльності у рибній галузі, практично призвело до втрати профільної науки та відповідних спеціалістів.

Учасниками слухань було зазначено щодо необхідності законодавчого врегулювання наступних актуальних питань:

- діяльність спеціальних товарних рибних господарств на територіях природо-заповідних фондів;

- вдосконалення регламентації любительського і спортивного рибальства у водних об'єктах загального користування в межах встановлених законодавством обсягів безоплатного вилову водних біоресурсів;

- відновлення океанічного промислового рибальства;

- законодавчо посилити роль асоціацій підприємств в управлінні галуззю, а також допустити місцеві органи влади до прийняття рішень із закріплення водойм на їх ділянках на конкурсній основі;

- закріплювати на тривалий термін правила вилову за традиційними користувачами, особливо за тими, хто здійснює зариблення водойм та розвиває аквакультуру, хто забезпечує зайнятість місцевих трудових ресурсів у рибному господарстві;

- змінити вимоги законодавства щодо розташування рибоприймальних пунктів безпосередньо біля берегової лінії водного об'єкта, де здійснюється спеціальне використання водних біоресурсів, дозволивши переміщати біоресурси з плавзасобу на закріпленому за підприємством спецавтотранспорті

на рибоприймальні пункти, побудовані та обладнані згідно ветеринарно-санітарні вимог.

Учасники виїзних комітетських слухань неодноразово підіймали проблему діяльності Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів. Зокрема було наголошено на наступних проблемах:

1. Гостро стоїть питання про відсутність відпрацювання механізму щодо реалізації охолодженої та живої риби на експорт. Термін реалізації охолодженої риби в середньому становить 10 діб. Разом з тим, Держпродспоживслужба вимагає обов'язково досліджувати кожен партію на бактеріологічні та радіологічні показники (термін таких досліджень складає 5-7 діб). Враховуючи дуже обмежені терміни зберігання, а також необхідний час транспортування, експорт охолодженої риби унеможливлений. Зазначене питання потребує невідкладного врегулювання шляхом оптимізації кількості аналізів на охолоджену рибну продукцію, зменшення термінів їх проведення та періодичності.

2. З 01 січня 2012 року Туреччина запровадила ветеринарні сертифікати здоров'я на рибу та морепродукти охолоджені, заморожені. Проте, до цього часу між Україною та Туреччиною не ратифікована форма сертифікату. Що унеможливорює його видачу територіальними органами Держпродспоживслужби при експорті зазначеної продукції до Туреччини.

3. Єдиний пункт пропуску між Півднем України та Європейським Союзом до цього часу не сертифіковано на продукцію тваринного походження. Найближчий пункт пропуску продукції тваринного походження, знаходиться на відстані 200 км від української території. Логістичні та транспортні витрати на зберігання, перевантаження та транспортування до єдиного пункту пропуску продукції тваринного походження призводить до значних витрат та унеможливорює оперативні поставки рибної продукції, що в свою чергу впливає на обсяги поставок та якість продукції.

Учасниками слухань було акцентовано увагу щодо надмірного здійснення державного нагляду (контролю) у галузі рибного господарства правоохоронними органами, а також переліку дозвільно-ліцензійних документів для промислового вилову риби, які рибалка на промислі повинен мати при собі (близько 12 документів, в той час, наприклад, у румунських рибалок всього два).

Враховуючи вищезазначене, з метою розвитку рибного господарства та забезпечення продовольчої безпеки, учасники комітетських слухань **р е к о м е н д у ю т ь:**

I. Комітету Верховної Ради України з питань аграрної та земельної політики:

1. Забезпечити контроль за виконанням даних рекомендацій комітетських слухань.

2. У разі надходження до Верховної Ради України в установленому порядку законопроектів, спрямованих на розвиток рибного господарства, пришвидшення інтеграції України з ринками країн ЄС і розвиток взаємної

торгівлі сільськогосподарською продукцією, а також адаптації національного законодавства до європейських вимог, забезпечити їх першочерговий розгляд та супровід під час розгляду на пленарних засіданнях Верховної Ради України.

3. Створити робочу групу з опрацювання законодавчих ініціатив щодо розвитку вітчизняної рибпромислової галузі.

II. Кабінету Міністрів України:

1. Розробити та подати у 2022 році на розгляд Верховної Ради України наступні проекти законів України:

1.1. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сфери рибного господарства, промислового рибальства, охорони водних біоресурсів та аквакультури».

1.2. «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо створення державного фонду розвитку рибного господарства».

1.3. «Про залучення інвестицій у розвиток аквакультури».

1.4. «Про забезпечення простежуваності походження водних біоресурсів та продукції, виробленої з простежуваних видів водних біоресурсів».

2. Забезпечити неухильне виконання Плану заходів з виконання Угоди про асоціацію з метою максимального використання можливостей, які відкривають асоціативні відносини з Європейським Союзом щодо нарощування експорту риби та рибпродукції на ринки ЄС.

3. В рамках дії Угоди про вільну торгівлю між Україною та Туреччиною, розглянути питання визнання еквівалентності системи офіційного контролю та сертифікації з Турецькою Республікою.

4. З метою більш ефективної взаємодії в питаннях законотворчості створити спільну робочу групу з депутатів – членів Комітету, представників Міністерства аграрної політики та продовольства України та громадськості.

5. Затвердити стратегію та програму розвитку галузі рибного господарства України на період до 2030 року.

6. Рекомендувати призначити на керівництво галуззю рибного господарства фахових спеціалістів та менеджерів, які зможуть в умовах воєнного часу усунути невідповідність між нормативно-правовими актами та максимально гармонізувати до вимог Європейського Союзу.

САС ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Підписувач: Гайду Олександр Васильович
Сертифікат: 58E2D9E7F900307B04000000E4382F0014E58E00
Дійсний до: 22.01.2023 0:00:00

Апарат Верховної Ради України
№ 04-11/07-2022/98528 від 20.06.2022

945223